

Maria Kubasik

Stowarzyszenie „Pamięć i Dialog”

Rok Kopernikański w Legnicy na tle Dolnego Śląska (1973 r.)

Słowa kluczowe: Mikołaj Kopernik, Legnica, Dolny Śląsk, młodzież, kampania polityczna

Keywords: Nicolaus Copernicus, Legnica, Lower Silesia, youth, political campaign

Mikołaja Kopernika jako wszechstronnego człowieka renesansu władze PRL wykorzystwały w swej polityce historycznej dwukrotnie. Po raz pierwszy w 1953 r., z okazji czterysta dziesiątej rocznicy jego śmierci. Ówczesne obchody nawiązywały do polsko-niemieckiego sporu o Kopernika, którego kreowano wtedy na polskiego bohatera odrodzenia w kontrze do mrocznego i zacofanego średniowiecza. Dwadzieścia lat później – w 1973 r. – sytuacja była zgoła odmienna. Był to czas podboju kosmosu i niedawne (1969 r.) pierwsze kroki postawione przez człowieka na Księżycu. U władzy znajdowała się ekipa Edwarda Gierka, która zapowiadała budowę nowoczesnej Polski, z wykorzystaniem najnowszych osiągnięć nauki i techniki. Rok 1973 ogłoszono Rokiem Nauki Polskiej, nawiązując do dwustulecia utworzenia w Warszawie Komisji Edukacji Narodowej (KEN) – jak podkreślano, pierwszego w świecie ministerstwa oświaty i nauki – oraz stulecia powołania do życia Akademii Umiejętności w Krakowie, a także do pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika¹. Odwołując się zatem do dziedzictwa przeszłości, podkreślano w polityce propagandowej polski wkład w rozwój nauki światowej i jej rolę w życiu gospodarczym. Kopernik stał się dla władzy idolem i wzorem patrioty oraz obywatela, który miał stanowić doskonały przykład dla młodego pokolenia².

¹ Mikołaj Kopernik urodził się w Toruniu w 1473 r., zmarł w 1543 r. we Fromborku. Z Warmią był związany na stałe od powrotu ze studiów w 1503 r. i przebywał tam do śmierci.

² Zob. M. Zaremba, „Dla wzmocnienia socjalistycznego rozwoju Polski”. *Wielki spektakl władzy w roku kopernikańskim 1973*, „Pomocnik historyczny. Polityka”, nr 3 z 2023, s. 84–87.

Ogólnopolskie obchody rozpoczęły się już w roku 1970³, ale ich kulminacja nastąpiła w 1973 r. Z oczywistych powodów skoncentrowane były w takich miastach, jak Toruń, Olsztyn, Frombork czy Kraków, tym niemniej również w Legnicy powstał dosyć różnorodny program imprez jubileuszowych. To, jak dalece legnickie wydarzenia i ewentualnie ich trwałe elementy wpisały się w dolnośląski i ogólnopolski nurt obchodów, prezentuję w niniejszym artykule.

Podstawę źródłową stanowią materiały archiwalne, zachowane przede wszystkim w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, gdyż w legnickim oddziale Archiwum dokumenty dotyczące tego zagadnienia są szczątkowe i rozproszone. Wykorzystano też lokalną prasę („Słowo Polskie”, „Gazetę Robotniczą” i tygodnik „Konkrety”), a zawarte w niej informacje i komentarze są uzupełnieniem dokumentów archiwalnych. Przydatny okazał się również *Dziennik* Tadeusza Gumińskiego.

Przebieg obchodów na Dolnym Śląsku, w tym w Legnicy

Wstępny program obchodów i przygotowań w kraju został ustalony uchwałą Rady Ministrów 23 marca 1967 r., a plenum Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Jedności Narodu (OK FJN) przyjęło 8 czerwca 1968 r. uchwałę w sprawie obchodów kopernikowskich i powołało Komitet Honorowy oraz Komitet Przygotowawczy Obchodów 500 Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika⁴. Komitet Przygotowawczy opracował „Program obchodów kopernikowskich na lata 1970–1973”, w którym stwierdzono, iż „względy zarówno wewnętrzne, jak i międzynarodowe przemawiają za tym, aby rozszerzyć zadania” określone w uchwale Rady Ministrów (były to przede wszystkim zadania inwestycyjne, m.in. w Toruniu i w Olsztynie) i uzupełnić je „akcją społeczną i wychowawczą obejmującą lata 1970–1973”⁵. Ta „akcja społeczna i wychowawcza” skierowana była przede wszystkim do młodzieży szkolnej i studenckiej i miała dotyczyć

³ Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APWr.], Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu we Wrocławiu 1952–1983 [dalej: WK FJN], sygn. 1/87, Pismo Komitetu Przygotowawczego Obchodów 500 Rocznicy Urodzin Mikołaja Kopernika w Warszawie z 2 XI 1970 r. do Wojewódzkich Komitetów FJN, k. 176 – inauguracja odbyła się 21 X 1970 r. w warszawskim Liceum Ogólnokształcącym nr 23, gdzie wystąpili: prof. Henryk Jabłoński, wiceprzewodniczący Komitetu Obchodów, minister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz Stanisław Ciosek, przewodniczący Ogólnopolskiego Komitetu Współpracy Organizacji Młodzieżowych.

⁴ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Pismo Ogólnopolskiego Komitetu FJN z 23 III 1970 r. do Wojewódzkich Komitetów FJN, k. 515.

⁵ *Ibidem*, Program obchodów kopernikowskich na lata 1970–1973, k. 487.

m.in. popularyzacji dokonań Kopernika jako uczonego i obywatela w aspekcie „wybranych zagadnień współczesnej nauki i techniki o szczególnym znaczeniu dla rozwoju gospodarki narodowej”, „dla budowy nowej Polski”⁶. Jednocześnie zalecono, by powołać przy wszystkich Wojewódzkich Komitetach FJN zespoły do spraw obchodów kopernikowskich, co oznaczało, że w miastach i powiatach (z wyjątkiem powiatów w województwie bydgoskim i olsztyńskim oraz Krakowa) nie tworzone odrębnych struktur jubileuszowych⁷. Uznać to trzeba za zjawisko pozytywne, a być może nawet wyjątkowe, bo przecież władze PRL lubowały się w powoływaniu komitetów z okazji obchodów różnych świąt.

Wojewódzki Komitet Obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika we Wrocławiu ukonstytuował się 8 czerwca 1970 r. i działał przy Wojewódzkim i przy Wrocławskim Komitecie FJN, obejmując swoją działalnością zarówno Wrocław, jak i województwo wrocławskie⁸. Jego pracami kierował prof. Bolesław Iwaszkiewicz, przewodniczący WK FJN, a na zastępców powołano prof. Antoniego Opolskiego, prorektora Uniwersytetu Wrocławskiego, i prof. Henryka Kuczyńskiego, przewodniczącego Wrocławskiego Komitetu FJN. Obok reprezentantów instytucji naukowych i szkolnictwa, w skład Wojewódzkiego Komitetu Obchodów weszli przedstawiciele organizacji młodzieżowych, związkowych i społecznych⁹. Warto podkreślić, iż nie było w tym gremium przedstawicieli Komitetu Wojewódzkiego PZPR.

Wrocławski komitet nie był, pomimo nazwy, komitetem organizującym obchody, lecz przyjął rolę koordynującą działalność wielu organizacji i instytucji, które we własnym zakresie, w miarę swych możliwości, włączyły się w dolnośląską i ogólnopolską akcję uczczenia wspomnianych rocznic jubileuszowych. Stąd też zasadniczą rolę odegrały instytucje i organizacje wojewódzkie. Istotą takiego podejścia było to, że niektóre przedsięwzięcia wojewódzkie były przenoszone i organizowane w różnych powiatach i miastach Dolnego Śląska. Ponieważ założenia wielkiej kampanii propagandowej pięćsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika zakładały dotarcie do szerokiej rzeszy społeczeństwa, Wojewódzki Komitet przyjął, że w niektórych przypadkach najlepszym i najbardziej efektywnym rozwiązaniem będzie powielanie działań. Chodziło też zapewne o to, by np. sesje czy odczyty były prowadzone przez wrocławskie środowisko naukowe, a nie przez dyletantów.

⁶ *Ibidem*, k. 490–491.

⁷ *Ibidem*, k. 489.

⁸ APWr., WK FJN, sygn. 1/87, Zaproszenie na pierwsze posiedzenie 8 VI 1970 r., k. 200.

⁹ *Ibidem*, Notatka informacyjna z 8 VI 1970 r., k. 60; APWr., sygn. 1/387, Skład Komitetu Obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika i 200 rocznicy powstania KEN, k. 46.

Tak było z wojewódzką kopernikańską sesją popularnonaukową w dniach 2–3 marca 1973 r., przygotowaną w Legnicy przez Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Krzewienia Kultury Świeckiej (ZW TKKŚ), Wojewódzki Dom Kultury we Wrocławiu i Wydział Kultury Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej (MiPRN) w Legnicy. Wówczas referaty wygłosili: prof. Andrzej Nowicki („Światopoglądowe znaczenie teorii Kopernika”), doc. dr Tadeusz Jarzębowski („Teoria Kopernika a współczesna astronomia”) i dr Franciszek Pająk („Zwolennicy Kopernika obrońcami idei wolności badań naukowych”). Uczestnikami sesji, odbywającej się w Legnickim Domu Kultury, byli dyrektorzy i kierownicy wszystkich powiatowych domów kultury oraz działacze TKKŚ. Sesji towarzyszyła wystawa pt. „Teoria Kopernika jako fundament nowożytnej kultury”, wystąpił też legnicki chór „Madrygał” z koncertem muzyki renesansowej¹⁰. Jak wynika z archiwaliów, „na wzór” legnickiej sesji wojewódzkiej zorganizowano później sesje powiatowe, m.in. w Kłodzku, Lubinie, Lwówku i Świdnicy, a wystawę powtórzono w wybranych powiatowych ośrodkach kultury, np. w powiatach Lubin i Jawor¹¹. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna przygotowała natomiast sześć wystaw fotograficznych oraz opracowała pomoce metodyczne dla bibliotek w województwie, publikując je w swym wydawnictwie „Materiały Metodyczne”¹². Z kolei Dolnośląskie Towarzystwo Oświatowe (DTO) przygotowało specjalny program „Wszechnic Kopernikańskich”, do organizacji których przystąpiono w połowie 1971 r. W powiecie legnickim DTO utworzyło wszechnice w Ośrodku Kultury w Prochowicach i w Gminnym Ośrodku Kultury w Kunicach¹³. Łącznie na Dolnym Śląsku w latach 1971–1973 zorganizowano ok. 360 odczytów i spotkań z naukowcami (uczestniczyli w nich m.in.:

¹⁰ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Zaproszenie na sesję popularnonaukową w Legnicy, k. 71–73; *ibidem*, Informacja dotycząca obchodów kopernikowskich realizowanych przez ZW TKKŚ we Wrocławiu, k. 117; *ibidem*, Sprawozdanie końcowe Wojewódzkiego Komitetu Obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, k. 32; (emat), *Dziś w Legnicy sesja kopernikowska*, „Słowo Polskie” [dalej: SP], nr 52 z 2 III 1973, s. 6.

¹¹ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Informacja WDK we Wrocławiu o realizacji programu obchodów Roku Kopernikańskiego, k. 114; *ibidem*, Informacja dotycząca obchodów kopernikowskich realizowanych przez ZW TKKŚ we Wrocławiu, k. 117; *ibidem*, Sprawozdanie końcowe..., k. 30, 32, gdzie zapisano m.in.: „jej [sesji] bogaty i różnorodny program świadczył wymownie o tym, jak głębokim nurtem przebiegał ten jubileuszowy rok w bogatym życiu kulturalnym Dolnego Śląska”.

¹² *Ibidem*, Pismo Wydziału Kultury Prezydium WRN z października 1972 r. (brak daty dziennej) do WK FJN, k. 119; *ibidem*, Informacja o pracach i przedsięwzięciach Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika z 26 V 1973 r., k. 106–108.

¹³ *Ibidem*, Pismo Dolnośląskiego Towarzystwa Oświatowego do WK FJN z 21 V 1973 r., k. 103–104, 118.

prof. Jan Trzynadłowski, prof. Marian Adamus, dr Zbigniew Kordylewski, dr Lech Tyszkiewicz)¹⁴.

Wspólnym wysiłkiem WK FJN, Kuratorium Okręgu Szkolnego, Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej, Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej i Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa RSW „Prasa-Książka-Ruch” opracowano cztery komplety (każdy liczył dziesięć plansz) wystawy fotograficznej zatytułowanej „Życie i dzieło Mikołaja Kopernika”. Trasy objazdowe tej wystawy objęły dolnośląskie szkoły i kluby „Ruchu”. Mogli ją obejrzeć również legniczanie (3–29 września 1973 r.)¹⁵.

W myśl założeń ogólnopolskiego programu, wrocławski komitet uwzględnił fundowanie szkolnych „gabinetów kopernikowskich” ze środków społecznych oraz doposażenie istniejących gabinetów fizycznych, chemicznych i biologiczno-przyrodniczych w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących. Sprawie tej poświęcono wiele uwagi, trwała korespondencja z Krajowym Komitetem Społecznego Funduszu Budowy Szkół i Internatów (SFBSiI), co wynikało głównie z braku odpowiedniego sprzętu do projektowanych gabinetów¹⁶. Pieniądze na ten cel miały pochodzić z Krajowego Komitetu SFBSiI i jego odpowiednika na szczeblu wojewódzkim. W 1971 r. województwo wrocławskie otrzymało z funduszu krajowego czterdzieści pięć gabinetów. W powiecie legnickim wyposażono tylko gabinet fizyko-chemiczny w Szkole Podstawowej w Spalonej¹⁷. Założeniem tej akcji było rozbudzenie wśród młodzieży „tak istotnych dla

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, Pismo WK FJN we Wrocławiu do Redakcji „Gazety Robotniczej” Dział Kultury we Wrocławiu z 11 V 1973 r., k. 82–85; *ibidem*, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego do Wydziałów Oświaty, zobowiązujące dyrektorów szkół do zorganizowanego zwiedzania wystawy przez młodzież, k. 86–87; *ibidem*, Terminarz wystawowy, k. 88–89.

¹⁶ *Ibidem*, Notatka informacyjna z 8 VI 1970 r., k. 484–485; *ibidem*, Plan obchodów rocznicy kopernikowskiej w woj. wrocławskim – na podstawie zamierzeń poszczególnych organizacji i instytucji przedstawionych Wojewódzkiemu Komitetowi Obchodów, k. 477; APWr., WK FJN, sygn. 1/87, Pismo Komitetu Przygotowawczego Obchodów 500 rocznicy urodzin M. Kopernika z 8 X 1971 r. do prof. B. Iwaszkiewicza, przewodniczącego WK FJN we Wrocławiu, k. 69–71; *ibidem*, Program Kuratorium Okręgu Szkolnego i Zarządu Okręgowego Związku Nauczycielstwa Polskiego we Wrocławiu na odcinku 500 urodzin M. Kopernika i 200 rocznicy KEN w latach 1971–1973, k. 101.

¹⁷ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Pismo Krajowego Komitetu SFBSiI z 19 V 1972 r. do WK FJN i WK SFBSiI we Wrocławiu, k. 396; *ibidem*, Informacja w sprawie gabinetów kopernikowskich ufundowanych przez SFBSiI i Zjednoczenie Przemysłu Pomocy Naukowych i Zaopatrzenia Szkół w roku 1971 z 15 VI 1972 r., k. 397–398; APWr., WK FJN, sygn. 1/87, Pismo z 15 XI 1971 r. do OK FJN w sprawie przydzielenia szkołom gabinetów kopernikowskich, k. 62–64; *ibidem*, Pismo Kuratorium Okręgu Szkolnego w sprawie gabinetów z listopada 1971 r. (brak daty dziennej), k. 72–73.

dalszego rozwoju techniczno-przemysłowego Polski poważniejszych zainteresowań naukami matematycznymi, fizycznymi, chemicznymi i technicznymi”¹⁸ – czytamy w sprawozdaniu końcowym wrocławskiego komitetu.

Warto przy tej okazji dodać, że w latach 1966–1972 wpływy do Komitetu SFBSiI dla miasta i powiatu Legnicy wyniosły ogółem 33,6 mln zł, a z funduszu krajowego otrzymano następne trzydzieści mln zł. Ze sprawozdania podsumowującego działalność SFBSiI wynika, że pieniądze zostały wykorzystane wyłącznie na budowę, rozbudowę, adaptację i modernizację placówek oświatowo-wychowawczych¹⁹.

Udział młodzieży

Jak już zostało wspomniane, władzy bardzo zależało na tym, by w obchody jubileuszowe włączyć przede wszystkim młodzież. Tę intencję można zresztą zauważyć w płomiennych wystąpieniach najwyższych dostojników państwowych. Józef Tejchma, wicepremier i wiceprzewodniczący Ogólnopolskiego Komitetu FJN, podczas inauguracji obchodów pięćsetlecia urodzin Kopernika w Toruniu 18 lutego 1973 r. w swym wystąpieniu wyeksponował rolę Kopernika, który – jak mówił – „był, jest i pozostanie [...] przede wszystkim wzorem nowoczesnego uczonego i obywatela”. Z dalszej wypowiedzi mówcy wynikało, że dla władzy Kopernik był narzędziem do realizacji szczytnych planów, w których miało uczestniczyć młode pokolenie:

Mówimy o Koperniku, a stale wracamy do spraw dzisiejszych, gdyż nie chcemy traktować tradycji na wzór muzealny, ale widzimy w niej oparcie dla dalszego rozwoju Polski, dla jej przyszłości, która jest dla nas największą troską. Obowiązkiem wychowawców, ludzi nauki, twórców kultury, publicystów jest przedstawienie młodzieży wielkości Kopernika w ścisłym związku z dziejami postępu cywilizacyjnego Polski i rozwoju nauki bez względu na granice państwowe²⁰.

Bezpośredni udział młodzieży szkolnej w obchodach przejawiał się w różnych formach. Organizowano konkursy, quizy, wieczornice, ale najważniejszym

¹⁸ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Sprawozdanie końcowe..., k. 25–26; *ibidem*, Pismo OK FJN w Warszawie z 23 III 1970 r. do Wojewódzkich Komitetów FJN, k. 516.

¹⁹ APWr., WK FJN, sygn. 1/193, Protokół z posiedzenia Prezydium Miejskiego i Powiatowego Komitetu FJN w Legnicy w dniu 9 VII 1973 r., b.p.

²⁰ *Mikołaj Kopernik wzorem nowoczesnego uczonego i obywatela. Omówienie przemówienia J. Tejchmy*, SP, nr 43 z 20 II 1973, s. 2; zob. także: W. Polak, *Obchody pięćsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 r. w Toruniu*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 3, s. 574–575.

wydarzeniem – w ocenie wojewódzkiego komitetu – był trój etapowy turniej wiedzy o Koperniku dla uczniów szkół średnich województwa wrocławskiego, zorganizowany przez LO im. M. Kopernika w Wołowie we współpracy z Kuratorium Okręgu Szkolnego i Komendą Hufca ZHP w Wołowie. Finał odbył się 9 i 10 czerwca 1973 r.²¹

Natomiast w sposób nietypowy, ale zgodny z duchem tamtych czasów i oczekiwaniami władz, uczcili pięćsetną rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika uczniowie, nauczyciele zawodu i pracownicy warsztatów legnickiego Technikum Elektroenergetycznego i Zasadniczej Szkoły Zawodowej, podejmując zobowiązanie produkcyjne o wartości 507 tys. zł. Dodatkowa produkcja warsztatowa (m.in. klucze dynamometryczne, komplety śrub i złączy kablowych) miała być przeznaczona dla Kombinatoru Górniczo-Hutniczego Miedzi w Lubinie²². Ta pierwsza po drugiej wojnie światowej szkoła średnia techniczna w Legnicy obchodziła w 1972 (tj. rok wcześniej) jubileusz dwudziestopięciolecia, połączony ze zjazdem absolwentów. Obchody miały charakter uroczysty, nadano wtedy szkole imię Mikołaja Kopernika, a młodzież otrzymała nowy sztandar, ufundowany przez rodziców. Na łamach tygodnika „Konkrety” podkreślano duże znaczenie tej placówki dla gospodarki narodowej²³.

Na osobną uwagę zasługuje aktywność młodzieży zrzeszonej w Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP), która w latach 1967–1973 uczestniczyła w akcji o nazwie „Operacja 1001 – Frombork”, odbudowując zniszczone podczas drugiej wojny światowej miasto. W tym czynie brali też udział dolnośląscy harcerze, również legnicy²⁴, a jego finał miał miejsce na Harcerskim Zlocie Młodych

²¹ APWr., WK FJN, sygn. 1/87, Apel, ogłoszony 5 VI 1971 r. przez samorząd uczniowski LO w Wołowie podczas uroczystości nadania szkole imienia Mikołaja Kopernika, w którym młodzież wezwała „uczniów wszystkich typów szkół średnich województwa wrocławskiego do udziału w 3-etapowym konkursie o Mikołaju Koperniku (...)”, k. 118; APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Zaproszenie na Wojewódzki Turniej Wiedzy o Mikołaju Koperniku, k. 370; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego..., k. 421 – w turnieju uczestniczyli uczniowie pierwszych, drugich i trzecich klas licealnych i zawodowych oraz uczniowie klas I–IV techników (zob. *ibidem*, Sprawozdanie końcowe Woj. Komitetu..., k. 27).

²² (jas), *Uczniowskie zobowiązania*, „Gazeta Robotnicza” [dalej: GR], nr 57 z 8 III 1973, s. 8.

²³ (ZŁ), *Srebrne gody legnickiej szkoły*, „Konkrety”, nr 3 z 2 VI 1972, s. 5 – w latach 1947–1971 mury szkolne opuściło 3450 absolwentów Zasadniczej Szkoły Zawodowej i 1100 Technikum Elektroenergetycznego. „Wielu z nich pełni odpowiedzialne funkcje w legnickich zakładach pracy oraz w ościennych powiatach” – pisał tygodnik.

²⁴ (lon), *Budowali gród Kopernika*, GR, nr 217 z 12 IX 1973, s. 4 – w odbudowie Fromborka brali także udział młodzieży legniczanie, a wśród 2391 harcerki i harcerzy wyróżnionych tytułem Honorowego Obywatela Fromborka znaleźli się: Marian Jakubowski – nr legitymacji 525 (przyznanie tytułu w roku 1970) i Ryszard Kot – nr legitymacji 1446 (przyznanie w roku 1973) ze zgrupowania budowlanych; natomiast Szczep Harcerski przy Liceum Ekonomicznym otrzymał w 1973 r.

Budowniczych Fromborka od 13 do 15 lipca 1973 r.²⁵ Była to wielka manifestacja młodzieży z udziałem najwyższych władz partyjno-rządowych.

Zgodnie z wolą władz, to właśnie ZHP przypisano rolę inspiratorsko-organizacyjną w przygotowaniu i realizacji programu kopernikowskiego wśród uczniów (zarówno zrzeszonych, jak i niezrzeszonych) szkół wszystkich typów. Dlatego też, dla podkreślenia doniosłości przebiegu całej akcji, każdy rok harcerski miał wytyczone hasło i zadania. I tak rok 1970/1971 ogłoszono Rokiem Polskiej Nauki, rok 1971/1972 to Rok Zdobywców Jutra, a rok 1972/1973 – Rok Hołdu Wielkiemu Uczonemu²⁶. Dolnośląscy harcerze realizowali program m.in. poprzez quizy, wieczornice, przygotowywanie albumów, okolicznościowych gazetek, wystaw różnych modeli, np. sputników, zdobywanie odpowiednich sprawności i odznak turystycznych, bale w szesnastowiecznej scenerii. Szczególnie chwalono się Turniejem Wiedzy Obywatelskiej „Kopernik – Nauka – Przyszłość”, zorganizowanym w okresie od 10 stycznia do 19 lutego 1973 r., w którym miała uczestniczyć młodzież z klas V–VIII. Jego założenia przewidywały także przyjmowanie imienia Mikołaja Kopernika przez drużyny i szczepy harcerskie²⁷. O przebiegu turnieju donosiły lokalne gazety²⁸.

Zakończenie turnieju w powiecie legnickim odbyło się 24 lutego 1973 r. w Gminnym Ośrodku Harcerskim w Kunicach i miało podniosły charakter. Gośćmi harcerzy byli: Maria Kustasz, sekretarz Komitetu Powiatowego PZPR w Legnicy, Jan Lewandowski, zastępca komendanta Dolnośląskiej Chorągwi ZHP, i Czesław Kowalak, inspektor szkolny w Legnicy. Imprezie tej towarzyszyło otwarcie wystawy malarstwa, grafiki, fotografii i rzeźby, a zakończono ją balem

tytuł zbiorowego Honorowego Obywatela Fromborka – *Honorowi Obywatele Fromborka. Miasta Mikołaja Kopernika*, https://frombork.pl/atth/article_atth-41-99-1681397190.pdf [dostęp: 25 VIII 2023]; zob. A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1982, s. 238.

²⁵ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego..., k. 444; Sprawozdanie końcowe..., k. 28; *Honorowi Obywatele Fromborka spotkają się w lipcu na zlocie*, GR, nr 158 z 5 VII 1973, s. 7; PAP, *W hołdzie Mikołajowi Kopernikowi. Wielka manifestacja młodzieży we Fromborku z udziałem E. Gierka, H. Jabłońskiego i P. Jaroszewicza. ZHP odznaczony Orderem Sztandaru Pracy I klasy*, GR, nr 167 z 16 VII 1973, s. 1–2; (lon), *Budowali gród Kopernika*, GR, nr 217 z 12 IX 1973, s. 4.

²⁶ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Plan obchodów rocznicy..., k. 478.

²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z przeprowadzonego IV Turnieju Wiedzy Obywatelskiej „Kopernik – Nauka – Przyszłość”, k. 292–295; *ibidem*, Informacja Komendy Chorągwi Dolnośląskiej ZHP o realizacji zadań wynikających z planu obchodów 500 rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika, k. 297–298, 338; *ibidem*, Sprawozdanie końcowe..., k. 28.

²⁸ (jas), *Najaktywniejsi w nauce i szkole*, GR, nr 27 z 1 II 1973, s. 6; (BN), *Młodzież w obchodach Roku Kopernikowskiego*, SP, nr 33 z 8 II 1973, s. 4; *Rok Kopernikowski w powiecie zlotoryjskim*, SP, nr 50 z 28 II 1973, s. 6.

przebierańców, wprowadzającym młodzież „w barwną kopernikańską epokę” – donosiła „Gazeta Robotnicza”²⁹. Warto tu dodać, że podczas trwania turnieju jednym z zadań zuchów i harcerzy było rozprowadzanie znaczków z portretem Kopernika. Dochód przeznaczono na budowę Centrum Zdrowia Dziecka. Jak informowała jedna z gazet – legniccy harcerze zgromadzili na ten cel ponad 9 tys. złotych³⁰. Imię Mikołaja Kopernika przyjął szczerp harcerski przy Szkole Podstawowej nr 6 w Legnicy, a na budynku szkolnym z okazji Roku Nauki Polskiej, wmurowano tablicę pamiątkową, ufundowaną przez młodzież, która zdobyła pieniądze na ten cel ze sprzedaży makulatury. Imię wielkiego astronoma nadano również Szkole Podstawowej w Kunicach³¹.

Dolnośląskim finałem obchodów kopernikowskich w harcerskim środowisku szkolnym była sesja popularnonaukowa o Koperniku i jego epoce (7 kwietnia 1973 r.), zorganizowana z wielkim rozmachem w Teatrze Letnim przez legnickie Technikum Samochodowe, co zostało zauważone przez lokalne dzienniki, jak również odnotowano tę uroczystość w sprawozdaniu końcowym Wojewódzkiego Komitetu Obchodów. Zwracano uwagę na liczny udział gości zagranicznych (młodzież z NRD, Węgier i ZSRR) oraz delegacji młodzieży nie tylko z Dolnego Śląska, ale również ze szkół z całej Polski. Rangę tego wydarzenia podnosił udział konsula generalnego NRD we Wrocławiu Ernsta Dutke i zastępcy naczelnika Głównej Kwatery ZHP Adama Izydorczyka. Przed rozpoczęciem sesji szczerp harcerski tej szkoły otrzymał imię wielkiego Polaka oraz sztandar ufundowany przez Koło Przyjaciół Harcerstwa, organizację partyjną i dyrekcję szkoły. Ten dzień był wyjątkowo bogaty w różne wydarzenia, gdyż po sesji jej uczestnicy mogli obejrzeć występy zespołów z Młodzieżowego Domu Kultury i Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Natomiast wieczorem w MDK, po konkursie wiedzy o Koperniku, zorganizowano bal kostiumowy w stylu epoki kopernikańskiej³².

²⁹ (jas), *Na zakończenie turnieju – kopernikański bal*, GR, nr 50 z 28 II 1973, s. 4; *Karnawał u najmłodszych*, GR, nr 51 z 1 III 1973, s. 6.

³⁰ *Z życia ZHP. Kopernik – Nauka – Przyszłość*, GR, nr 52 z 2 III 1973, s. 4.

³¹ (sz), *W legnickiej „szóstce”*, GR, nr 56 z 7 III 1973, s. 4; APWr., WK FJN, sygn. 1/387, *Sprawozdanie z przeprowadzonego...*, k. 295.

³² (JŁ), *Międzynarodowa sesja popularnonaukowa w Legnicy. Uczniowie o Koperniku*, SP, nr 81 z 5 IV 1973, s. 4; *Harcerze o Koperniku*, SP, nr 85 z 10 IV 1973, s. 4; (jas), *Harcerski szczerp im. Mikołaja Kopernika*, GR, nr 88 z 13 IV 1973, s. 4; APWr., WK FJN, sygn. 1/387, *Sprawozdanie końcowe...*, k. 28, 291; C. Kowalak, *Legnickie Harcerstwo w latach 1945–2000 (Kalendarium)*, „Szkice Legnickie” 2004, t. 25, s. 312.

Akcje kulturalne i popularyzacyjne

Jubileuszem starano się zainteresować jak najszersze kręgi społeczne, w tym ludzi kultury. Chodziło o zaktywizowanie m.in. instytucji kultury (muzea, domy kultury, biblioteki), ale także towarzystw naukowych i stowarzyszeń. Trzeba przyznać, że ta akcja w znacznej mierze się powiodła i zaowocowała nierzadko ciekawymi inicjatywami. Legnica prawdopodobnie wyróżniała się na tle innych miast Dolnego Śląska, gdyż w ocenie Wydziału Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej „opracowała programy bardzo obszerne, zawierające interesujące przedsięwzięcia”³³.

Motorem działań był Legnicki Dom Kultury (LDK). W wydawanym co miesiąc „Legnickim Programie Kulturalnym” informował o zaplanowanych imprezach – od wystaw fotograficznych, plastycznych i filatelistycznych oraz prelekcji i konkursów wiedzy po projekcje filmów oświatowych i koncerty muzyki renesansowej oraz spektakl poetycki Teatru Małych Form pt. *Poezja satyryczna Oświecenia*³⁴. Ich organizatorami były przede wszystkim domy kultury: LDK, „Kolejarz”, „Hutnik”, „Parnasik”, MDK oraz Klub Międzynarodowej Prasy i Książki „Ruch”, popularnie zwany „Empikiem”, a także Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna, Muzeum Miedzi, jak również stowarzyszenia narodowościowe. W sprawozdaniu za okres od stycznia 1972 r. do czerwca 1973 r. LDK podał, że zorganizowano „150 imprez okolicznościowych z okazji świąt państwowych i regionalnych, ze szczególnym uwzględnieniem 50. rocznicy powstania ZSRR i 500. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika”³⁵. Niestety, nie

³³ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Pismo z 11 XII 1971 r. Wydziału Kultury Prezydium WRN we Wrocławiu do WK FJN w sprawie obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika i 200 rocznicy Komisji Edukacji Narodowej, k. 110–112; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Woj. Komitetu Obchodów 500-rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika odbytego dnia 21 IX 1972 r., k. 423; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego..., k. 445.

³⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Legnicy [dalej: APL], Legnicki Dom Kultury [dalej: LDK], sygn. 8, Legnicki Program Kulturalny nr 2 i nr 4 z 1973 r.

³⁵ APL, Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rad Narodowych w Legnicy [dalej: PMiPRN], sygn. 35, Sprawozdanie z działalności Legnickiego Domu Kultury, k. 258; *ibidem*, sygn. 34, Sprawozdanie z zakresu spraw narodowościowych za rok 1972, k. 35 – Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne przygotowało wystawę fotosów i plakatów „Osiągnięcia kosmonautyki”, k. 37 – Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów przeprowadziło cykl odczytów, w tym o życiu i twórczości Kopernika; APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Plan obchodów rocznicy kopernikowskiej w województwie wrocławskim, k. 479; *ibidem*, Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego..., k. 440; *ibidem*, Pismo z 11 XII 1971 r. Wydziału Kultury Prezydium WRN we Wrocławiu do WK FJN, k. 110.

podano szczegółów tej statystyki. O wydarzeniach w mieście skrupulatnie informował w rubryce „Proponujemy. Informujemy” dziennik „Gazeta Robotnicza”³⁶.

Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin wielkiego uczonego zapoczątkowano w Legnicy już w maju 1971 r. koncertami kopernikańskimi w wykonaniu chóru „Madrygał” pod dyrekcją Henryka Karlińskiego. Na tę okoliczność chór przygotował specjalny program złożony z „utworów skomponowanych i wykonywanych w Europie w czasach Kopernika” – podano w opracowanym programie. Z koncertami kopernikańskimi „Madrygał” występował także w latach następnych³⁷.

W lutym 1973 r. głównym punktem programu miały być seanse filmowe w całym kraju, bowiem na pięćsetlecie urodzin astronoma Ewa i Czesław Petelscy wyreżyserowali film fabularny i serial o Koperniku. Rolę główną grał Andrzej Kopiczyński. Film Petelskich – jak zapewniały niektóre gazety – bił wszelkie dotychczasowe rekordy frekwencji, również w Legnicy (od 20 do 26 lutego w kinie „Ognisko”)³⁸. Także w sprawozdaniu końcowym Wojewódzkiego Komitetu podkreślano olbrzymie powodzenie filmu we wszystkich miejscowościach Dolnego Śląska³⁹.

Kopernikowska rocznica natchnęła wielu twórców do złożenia astronomowi hołdu w różnych formach artystycznych. Jednym z nich był legnicki artysta Henryk Jan Baca, który w lutym 1973 r. wyznał dziennikarce „Gazety Robot-

³⁶ (bb), GR, nr 39 z 16 II 1972, s. 4; (bb), GR, nr 51 z 1 III 1972, s. 4; (bb), GR, nr 81 z 6 IV 1972, s. 6; GR, nr 112 z 12 V 1972, s. 6; GR, nr 31 z 6 II 1973, s. 4; GR, nr 43 z 20 II 1973, s. 4; GR, nr 45 z 22 II 1973, s. 8; GR, nr 67 z 20 III 1973, s. 4; GR, nr 75 z 29 III 1973, s. 8; GR, nr 76 z 30 III 1973, s. 4; GR, nr 101 z 30 IV 1973, s. 7; GR, nr 114 z 15 V 1973, s. 4; GR, nr 144 z 19 VI 1973, s. 6; GR, nr 145 z 20 VI 1973, s. 4.

³⁷ APL, PMiPRN, sygn. 35, Sprawozdanie z działalności LDK, k. 254–255; APL, Zbiór afiszy i plakatów 1945–2021, sygn. 218, Plakat – Koncert Kopernikański, „Madrygał” Legnickiego Domu Kultury 16 V 1971 r. Dyrygent: Henryk Karliński; organy: Piotr Ferensowicz; słowo wstępne: Eugeniusz Kobzdaj; *ibidem*, sygn. 232, Broszura – Program Kopernikański Chóru „Madrygał”, Opracowanie programu: Henryk Karliński, Teofila Grabska, Irena Suszyńska; (jas), *Notatnik kulturalny*. W 500 rocznicę urodzin wielkiego astronoma, GR, nr 61 z 13 III 1972, s. 5; *Proponujemy. Informujemy*, GR, nr 112 z 12 V 1972, s. 6.

³⁸ *Blżej Kopernika*, GR, nr 46 z 23 II 1973, s. 4; (H), *Wkrótce premiera filmu „Kopernik”*, SP, nr 34 z 9 II 1973, s. 1; Krytyczna recenzja filmu Petelskich ukazała się na łamach tygodnika „Konkrety” – zob. Z. Gebhard, *Papierowy portret*, „Konkrety”, nr 9 z 2 III 1973, s. 6; APL, LDK, sygn. 8, Legnicki Program Kulturalny nr 2 z 1973 r., gdzie zapowiadano seanse filmowe od 19 do 25 lutego, opisując krótko film: „barwny, szerokoekranowy film historyczny produkcji polskiej, zrealizowany także przy współpracy kinematografii NRD. Na szeroko zarysowanym tle epoki przedstawia postać wybitnego uczonego. W rolach głównych: Andrzej Kopiczyński, Andrzej Antkowiak i inni. Film dozwolony od lat 14”, k. 5.

³⁹ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Zaproszenie na premierę filmu „Kopernik” we Wrocławiu, k. 76; *ibidem*, Sprawozdanie końcowe Wojewódzkiego..., k. 32.

niczej”: „Aktualnie pracuję nad dużą kompozycją poświęconą Kopernikowi i Kosmosowi. Przypuszczam, że w maju br. znajdzie się ona na ścianie przylegającej do biblioteki i naszego salonu”⁴⁰. Ten młody wówczas artysta, podając ten termin, wykazał się jednak wielkim optymizmem. Nie był zapewne świadomy problemu przedłużających się procedur związanych ze zleceniem wykonania prac oraz nie przewidział trudności zaopatrzeniowych. Ostatecznie mozaika została zainstalowana późną jesienią 1973 r. i do dziś przyciąga uwagę legniczan i turystów. Tamten okres H. Baca wspomina tak:

Wczesną wiosną 1973 r. podczas prywatnego spotkania z Zygmuntem Niebudkiem, ówczesnym wiceprzewodniczącym Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rady Narodowej w Legnicy, zrodził się pomysł, by na ścianie przylegającej do Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej oraz salonu Delegatury Biura Wystaw Artystycznych w północnej pierzei rynku, która nieco straszyla, zrobić mozaikę związaną z Mikołajem Kopernikiem i Kosmosem. Chciałem na trwale upamiętnić obchody 500. rocznicy urodzin Kopernika. Trochę to trwało, zanim przystąpiłem do pracy, ponieważ władze miasta załatwiały różne formalne sprawy, w tym zleceniodawcę. Dopiero w maju zlecono Państwowemu Przedsiębiorstwu Pracowni Sztuk Plastycznych we Wrocławiu zaprojektowanie i wykonanie mozaiki ze wskazaniem mnie, jako jej autora. Określono wtedy także warunki finansowania tego zadania, które były bardzo niskie. Musiałem najpierw przygotować projekt mozaiki, który został zatwierdzony przez komisję rzeczoznawców PSP i przyjęty przez inwestora. No i przystąpiłem do mozolnej i ciężkiej pracy, gdyż mozaika składa się z sześćdziesięciu czterech płyt betonowych – wewnątrz zbrojonych – o grubości 35 mm. Były chwile, że brakowało mi cementu, bo był to okres dużych trudności z różnymi materiałami, ale udało mi się te wszystkie kłopoty pokonać. Pracowałem nad tym od czerwca do końca sierpnia. Montaż nastąpił dopiero jesienią. Nie było wtedy żadnego oficjalnego i uroczystego odsłonięcia mozaiki. Podpisano tylko protokół, przyjmując tym samym zakończenie moich prac.

W lecie 2014 r. pracowałem nad renowacją tej mozaiki, choć znaleźli się wtedy ludzie, którzy chcieli to zlikwidować. Wspólnota mieszkaniowa chciała bowiem ocieplić budynek, ale nie wyraził na to zgody Wojewódzki Konserwator Zabytków. Decyzją nr 378/2009 z 27 lipca 2009 r. Dolnośląskiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Legnicy odmówiono Zarządowi Gospodarki Mieszkaniowej w Legnicy „wydania pozwolenia na prowadzenie robót budowlanych polegających na likwidacji mozaiki i dociepleniu elewacji bocznej budynku Biblioteki Publicznej w Rynku 15”. Legnicki konserwator

⁴⁰ (jas), *Nie „powiatowa kultura”, lecz kulturalny powiat*, GR, nr 46 z 23 II 1973, s. 4; artysta wspomina tu ówczesną siedzibę Wrocławskiej Delegatury Biura Wystaw Artystycznych, którego był kierownikiem.

Zdzisław Kurzeja wystąpił zresztą do mnie o wyrażenie opinii w tej kwestii. Oczywiście zgodziłem się z opinią pana Kurzei. W uzasadnieniu przytaczanej decyzji można przeczytać, że „dzieło wykonane w technice mozaiki, autorstwa p. Henryka Jana Bacy – posiada walory artystyczne oraz wpisało się w pejzaż estetyczny ośrodka staromiejskiego centrum w Legnicy”⁴¹.

Dziwić może fakt, że żaden dziennikarz nie sfotografował ukończonej w 1973 r. mozaiki, a tym bardziej nie odnotował tego istotnego wydarzenia, ani że nikt z władz nie spotkał się z jej autorem. Jestem zdania, że rozważane później zniszczenie mozaiki, która jest dziełem sztuki wpisującym się w krajobraz centrum miasta, byłoby haniebne. Przysłowie mówi, że sukces ma wielu ojców. Tak było i w tym przypadku, gdyż radni Stronnictwa Demokratycznego (SD) pisali w lutym 1973 r. do Prezydium MiPRN: „z inicjatywy naszego Klubu Radnych na ścianie Biblioteki Miejskiej w Rynku na zlecenie MZBM [Miejski Zarząd Budownictwa Mieszkaniowego] wykonywana jest w technice trwałej mozaika o temacie »Kopernik – Kosmos«”⁴². Również Zygmunt Niebudek, ówczesny zastępca dyrektora MZBM „pochwalił się, że przy ul. św. Jana na ścianie nowego bloku obok wejścia do Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej wykonywana jest obecnie mozaika zaprojektowana przez legnickiego artystę plastyka Henryka Bacę o tematyce nawiązującej do rocznicy kopernikowskiej” – zapisał w swym „Dzienniku” pod datą 14 listopada [1973] legnicki diarysta Tadeusz Gumiński⁴³.

Legnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (TPN) rozpoczęło jubileuszowe obchody 20 grudnia 1972 r. Wraz z Wydziałem Oświaty Prezydium MiPRN zorganizowano w Zamku Piastowskim sesję popularnonaukową poświęconą dwusetnej rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej (KEN). Referaty przygotowali członkowie towarzystwa: Elżbieta Pachoń, Roman Stępień i Antoni Bojakowski⁴⁴. Natomiast 15 maja 1973 r. TPN wspólnie z Zarządem Powiatowym Towarzystwa Wiedzy Powszechnej i Studium Nauczycielskim przygotowało

⁴¹ Decyzja Konserwatora Zabytków w zbiorach prywatnych H.J. Bacy.

⁴² APL, PMiPRN, sygn. 3, Pismo z 21 lutego 1973 r. Powiatowego i Miejskiego Komitetu SD, k. 240.

⁴³ T. Gumiński, Dziennik, t. 54, s. 160. Rękopis w zbiorach Legnickiej Biblioteki Publicznej.

⁴⁴ APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Pismo z 11 XII 1971 r. Wydz. Kultury Prezydium WRN we Wrocławiu do WK FJN, k. 113, *ibidem*, Pismo Wydziału Kultury..., k. 105; APL, LDK, sygn. 8, Legnicki Program Kulturalny, nr 2 z 1973 r., k. 21 – obszernie opisano przebieg sesji, podkreślając, iż zgromadziła ona kilkadziesiąt osób, a w dyskusji uczestniczył m.in. T. Gumiński, który „ustosunkował się do wygłoszonych referatów, oceniając wysoko zawartą w nich problematykę”; T. Gumiński, *op. cit.*, t. 53, s. 29–30.

– w ramach obchodów Roku Nauki Polskiej – seminarium z udziałem prof. Teodora Musioła i prof. Mirosławy Chamcówny⁴⁵.

Warto przy tej okazji dodać, że w sprawozdaniu Miejskiego i Powiatowego Komitetu FJN za pierwsze półrocze 1973 r. podano zorganizowanie „10 prelekcji z tematem »KEN«”. Nie wiadomo jednak, gdzie przeprowadzono odczyty, a ich liczba jest zaskakująco niska w stosunku do „200 prelekcji, w tym 80 na wsi, na temat »Węzłowe problemy wychowania młodzieży«”⁴⁶. Rodzi się więc pytanie, czy omawiając to zagadnienie odniesiono się do KEN, bowiem – jak trafnie zauważył T. Gumiński – działacze KEN wielką uwagę przywiązywali do „wychowania moralnego, czyli kształcenia charakterów”⁴⁷.

O Koperniku TPN dyskutowało dwukrotnie. 22 marca 1973 r. podczas walnego zebrania towarzystwa odbyła się prelekcja prof. Józefa Leszczyńskiego, dyrektora Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego⁴⁸. Frekwencja miała być bardzo dobra, bo „rolę magnesu przyciągającego odegrała zapowiedź prelekcji [...] pt. »W śląskim kręgu Mikołaja Kopernika«”⁴⁹ – odnotował w swym dzienniku T. Gumiński. Warto wiedzieć, że podczas obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin wielkiego astronoma w województwie wrocławskim podkreślano niejednokrotnie jego związki z Wrocławiem. Nie ulega wątpliwości, że Kopernik był przy kolegiacie kościoła św. Krzyża we Wrocławiu kanonikiem scholastykiem od 1502 do 1538 r. Po raz pierwszy mógł odwiedzić Wrocław, kiedy z bratem Andrzejem i z kanonikiem warmińskim Bernardem Sculteti wyruszyli w drugiej połowie 1501 r. z Fromborka do Włoch ówczesnym utartym szlakiem wiodącym przez Toruń, Wrocław, Lipsk i Norymbergę do przełęczy Brenner⁵⁰.

⁴⁵ A. Bojakowski, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Legnicy w latach 1972–1973*, „Szkie Legnickie” 1974, t. 8, s. 261.

⁴⁶ APL, Miejski i Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Legnicy, sygn. 4, Pismo z 18 VII 1973 r. do WK FJN we Wrocławiu, bp.

⁴⁷ T. Gumiński, *op. cit.*, t. 53, s. 30.

⁴⁸ *Proponujemy. Informujemy*, GR, nr 69 z 22 III 1973, s. 8; A. Bojakowski, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół...*, s. 262.

⁴⁹ T. Gumiński, *op. cit.*, t. 53, s. 100, 112–113; APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Pismo Wyzd. Kultury... z 11 XII 1971 r. do WK FJN, k. 113.

⁵⁰ Na temat pochodzenia rodu Koperników i związków Mikołaja z Wrocławiem ukazały się w „Słowie Polskim” dwa teksty: A. Lenkiewicz, *Czy Kopernik był we Wrocławiu?*, SP, nr 28 z 2 II 1973, s. 4; S. Rospond, *Czy Mikołaj Kopernik był we Wrocławiu. Post scriptum do publikacji Lenkiewicza*, SP, nr 44 z 21 II 1973, s. 3; W związku z Ogólnopolskim Spółdzielczym Rajdem Motorowym Szlakiem Mikołaja Kopernika od 1969 r. trasa wiodła przez Wrocław – (MZ), *Wrocławski etap rajdu szlakiem Mikołaja Kopernika*, SP, nr 142 z 16 VI 1973, s. 1. Z tej okazji

Z kolei w czerwcu 1973 r. TPN przygotowało sesję popularnonaukową, podczas której zaprezentowano referaty o Koperniku jako matematyku i filozofie oraz na temat dziejów rękopisu dzieła *De revolutionibus*, przedstawione przez działaczy towarzystwa (Jana Rewaka, Józefa Grzybowskiego, dra Andrzeja Białeckiego)⁵¹. Ten ostatni temat został powtórzony w listopadzie, ponieważ – jak zapisał T. Gumiński:

Dr [A] Białecki przedstawił się jako niepoprawny gaduła. Pół godziny zużył na wstęp do swego tematu. Słuchacze właściwie nic się nie dowiedzieli o kolejach rękopisu kopernikowskiego. Mgr [A] Bojakowski zmuszony był przerwać wywody prelegenta [...], słuchacze byli już po trzech godzinach trwania sesji⁵².

Historia wędrówki manuskryptu była i jest na tyle ciekawa, że należało odbyć odrębną prelekcję, gdyż dzieło Kopernika, z nieznanych zresztą do dziś powodów, znalazło się w pewnym momencie w rękach starosty księstwa świdnicko-jaworskiego, czeskiego szlachcica Ottona von Nostitza, który włączył dzieło do prywatnej biblioteki na zamku w Jaworze, skąd rękopis ok. 1660 r. trafił do Pragi, do rodzinnej biblioteki Nostitzów, gdzie był przechowywany do połowy lat pięćdziesiątych XX w.⁵³

zarówno w 1972 r., jak i w 1973 r. Komisja Propagandy Towarzystwa Miłośników Wrocławia przygotowała broszury na temat związków astronoma z Wrocławiem – APWr., WK FJN, sygn. 1/387, T. Nawrocki, *Szlak Mikołaja Kopernika wiedzie przez Wrocław*, k. 139–143; *idem*, *Związki Mikołaja Kopernika z Wrocławiem*, k. 155–161; Z kolei na łamach tygodnika „Konkrety” opublikowano kilka tekstów popularyzatorskich związanych z Kopernikiem – A. Lenkiewicz, *Kopernicy – miedziarze*, „Konkrety”, nr 3 z 19 I 1973, s. 5; *idem*, *Kopernik – inżynier*, *ibidem*, nr 4 z 26 I 1973, s. 12; *idem*, *Jan z Głogowa*, *ibidem*, nr 10 z 9 III 1973, s. 5; *idem*, *Biała magia – wiedza tajemna*, *ibidem*, nr 14 z 6 IV 1973, s. 5; *idem*, *Sarmata ze Środy (w kręgu Mikołaja Kopernika)*, *ibidem*, nr 22 z 1 VI 1973, s. 5; *idem*, *Przodkowie Kopernika po kądzieli*, *ibidem*, nr 50 z 14 XII 1973, s. 6; W broszurze wydanej przez Legnicki Dom Kultury, a poświęconej Programowi Kopernikańskiemu chóru „Madrygał”, zawarty jest tekst o kontaktach Kopernika z muzyką. Wspomina się również podróż Kopernika do Padwy w 1500 r. (na pewno chodziło o 1501 r.), gdyż musiała wieść przez Legnicę, zob. APL, Zbiór afiszy i plakatów 1945–2021, sygn. 232, Broszura – Program Kopernikański chóru „Madrygał”; *Czy wiecie, że...*, GR, nr 104 z 4 V 1971, s. 4.

⁵¹ (jas), *Sesja kopernikowska*, GR, nr 141 z 15 VI 1973, s. 4; *Sesja kopernikańska w Legnicy*, SP, nr 139 z 13 VI 1973, s. 8; A. Bojakowski, *Działalność Towarzystwa Przyjaciół...*, s. 262.

⁵² T. Gumiński, *op. cit.*, t. 53, s. 198; *ibidem*, t. 54, s. 151.

⁵³ https://archiwum.pan.pl/images/wydarzenia/wystawy/mikolaj-kopernik/10_spuszczna.pdf [dostęp: 10 VIII 2023]; <https://mariuszstepnik.com/mk-o-obrotach/> [dostęp: 10 VIII 2023].

Kopernik patronem osiedla

Z początkiem 1972 r. w Legnicy przystąpiono do budowy nowego osiedla mieszkaniowego, zwanego potocznie „Górka”⁵⁴, choć w 1965 r. Miejska Rada Narodowa nadała mu nazwę „Osiedla XX-lecia Polski Ludowej”⁵⁵. Być może władzy się nie podobało, że legniczanie posługują się „swoją” nazwą i zdecydowała się ją zmienić. Jednak przyczyna mogła mieć też podłoże polityczne, ponieważ radni Klubu SD wystąpili do MiPRN z projektem „przemianowania Rynku na plac Mikołaja Kopernika”, argumentując to tym, że „w wielu miastach województwa rynki otrzymały inne okolicznościowe nazwy /np. Złotoryja, Lwówek/”⁵⁶. W protokołach sesji nie ma żadnego śladu o ewentualnej dyskusji na ten temat, ale można przypuszczać, że np. na forum komisji porozumiewawczej partii i stronnictw politycznych przekonano SD do tego, że historyczna zmiana nazwy „Rynek” jest niedopuszczalna i wspólnie ustalono zmienić nazwę budowanego osiedla. Na sesji 13 kwietnia 1973 r. podjęto więc uchwałę nr IX/83/73 w sprawie zmiany nazwy osiedla, gdzie czytamy: „Zmienić nazwę osiedla mieszkaniowego »Osiedle XX-lecia Polski Ludowej« ograniczonego ulicami Gen. Waszkiewicza, Moniuszki, Wrocławską i torem kolejowym PKP /w budowie/ na »Osiedle imienia Mikołaja Kopernika«”⁵⁷. Osiedle to powstawało stosunkowo szybko, gdyż było budowane w technologii „wielkiej płyty”, a wykonawcą był Kombinat Budownictwa Ogólnego w Lubinie. W październiku 1973 r. – jak informowała prasa – zmontowano trzy budynki czteropiętrowe po 150 izb i wykonano stan zerowy największego bloku o 1403 izbach⁵⁸.

Warto tu dodać, że – adekwatnie do nazwy osiedla – zdecydowano nadać ulicom „kosmiczne” nazwy (Gwiazdna, Galaktyczna, Neptuna etc.)⁵⁹.

⁵⁴ (lemil), *Legnica. „Górka” – nowe osiedle mieszkaniowe*, SP, nr 73 z 27 III 1973, s. 4.

⁵⁵ APL, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy 1950–1971, sygn. 22, Uchwała nr 17/65 Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 25 VI 1965 r. w sprawie nadania projektowanemu osiedlu w rejonie ulic Kosowickiej i Moniuszki nazwy – „Osiedle XX-lecia Polski Ludowej”, k. 13; *ibidem*, Protokół nr 5/65 nadzwyczajnej sesji Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy odbytej w dniu 25 VI 1965 r., k. 2–4.

⁵⁶ APL, PMiPRN, sygn. 3, Pismo Powiatowego i Miejskiego Komitetu SD z 21 lutego 1973 r. skierowane do Prezydium Miejskiej i Powiatowej Rad Narodowych, k. 240.

⁵⁷ APL, PMiPRN, sygn. 3, Protokół nr IX/73 sesji Miejskiej i Powiatowej Rad Narodowych w Legnicy odbytej w dniu 13 kwietnia 1973 r., k. 108; Uchwała Nr IX/83/73 Miejskiej Rady Narodowej w Legnicy z dnia 13 kwietnia 1973 r. w sprawie zmiany nazwy osiedla, k. 239.

⁵⁸ (lemil), *W Legnicy. Powstaje osiedle im. Mikołaja Kopernika*, SP, nr 128 z 31 V 1973, s. 4; (an), *Pierwsze bloki na osiedlu Kopernika w Legnicy*, SP, nr 253 z 25 X 1973, s. 4.

⁵⁹ Zob. M. Sz. Juniszewski, *Nazwy ulic i placów Legnicy*, Legnica 2000.

Zakończenie

Choć Mikołaj Kopernik to człowiek Kościoła rzymskokatolickiego (był kanonikiem warmińskim), jego dzieło życia znalazło się na papieskim indeksie ksiąg zakazanych (od 1616 r.), co władzy PRL dało pretekst do tezy o wyższości nauki nad religią – podkreślano to zresztą w propagandowych tekstach prasowych⁶⁰. Składano więc hołd wielkiemu uczonemu, „prekursorowi wartości, które młodzież dzisiejszej Polski przejmuje z idei kopernikańskich”, o czym pisali dziennikarze, a przedstawiciele najwyższych władz partyjno-państwowych głosili na wiecach i manifestacjach⁶¹.

Obchody pięćsetlecia urodzin astronoma przeszły do annałów jako wielka kampania polityczna, mobilizująca rozmaite środowiska, instytucje i organizacje. Także w Legnicy był to niemal maraton imprez o różnorodnym charakterze i jakości, który miał pokazać światu rosnącą siłę Polski pod rządami Gierka. Kopernik, jako wszechstronny uczonek, nadawał się więc doskonale na bohatera, bowiem, jak napisano w sprawozdaniu końcowym Wojewódzkiego Komitetu Obchodów:

jeśli dziś ludzkość przeżywa nowy etap rozwoju, jeśli – zerwawszy z ziemią – zdobywa przestrzenie kosmiczne, to źródeł tego porywającego postępu trzeba szukać w wielkim przełomie dokonanym przez Kopernika [...]. Z tego też powodu Polska, przyspieszając swój marsz ku nowoczesności i silniej włączając się w proces rewolucji naukowo-technicznej [...], w nasz marsz ku przyszłości – złączyła rocznicę Kopernika z rokiem nauki polskiej i 200-leciem Komisji Edukacji Narodowej⁶².

Należy przyznać, iż mimo tej aktywności, obejmującej aż trzy lata, w województwie wrocławskim nie było przedsięwzięć banalnych i wiecowych, co – jak sądzę – było zasługą Wojewódzkiego Komitetu Obchodów. Legnica w województwie wrocławskim wyróżniała się szczególnie aktywnością. Zorganizowano tu m.in. dwie duże wojewódzkie imprezy. Pozostały też w mieście do dziś trwałe elementy jubileuszowych obchodów – mozaika w Rynku autorstwa H. Baczy i duże osiedle mieszkaniowe im. Kopernika z „kosmicznymi” ulicami.

⁶⁰ *Syn polskiego odrodzenia*, GR, nr 158 z 5 VII 1973, s. 3.

⁶¹ PAP, *W hołdzie Mikołajowi Kopernikowi...*, GR, nr 167 z 16 VII 1973, s. 1–2 – wystąpienie przewodniczącego Rady Państwa H. Jabłońskiego; PAP, *Pod patronatem premiera Piotra Jaroszewicza. Rozpoczął obrady Kongres Międzynarodowej Unii Astronomicznej*, GR, nr 211 z 5 IX 1973, s. 1–2.

⁶² APWr., WK FJN, sygn. 1/387, Sprawozdanie końcowe Wojewódzkiego..., k. 21.

Streszczenie

Rok Kopernikański w Legnicy na tle Dolnego Śląska (1973 r.)

Artykuł poświęcony jest obchodom Roku Kopernikańskiego w Polsce, w tym na Dolnym Śląsku i w Legnicy w 1973 r. z okazji 500. rocznicy urodzin wielkiego astronoma. Była to wielka kampania polityczna i maraton imprez o różnym charakterze (konkursy, sesje popularnonaukowe, prelekcje, wystawy, nadawanie szkołom imienia M. Kopernika), które miały pokazać światu rosnącą siłę Polski pod rządami Edwarda Gierka. W jubileuszowe obchody włączono przede wszystkim młodzież szkolną i studencką oraz zrzeszoną w Związku Harcerstwa Polskiego. W Legnicy pozostały trwałe ślady tych obchodów: mozaika na ścianie przylegającej do Muzeum Miedzi, której autorem jest legnicki artysta Henryk Jan Baca oraz duże osiedle mieszkaniowe imienia M. Kopernika z „kosmicznymi” ulicami.

Abstract

The Year of Copernicus in Legnica in the context of Lower Silesia (1973)

This article focuses on the celebration of the Year of Copernicus in Poland in 1973, including Lower Silesia and Legnica, to celebrate the 500th anniversary of the great astronomer's birth. It was a massive political campaign and a marathon of various events (competitions, popular science sessions, lectures, exhibitions, naming schools after N. Copernicus) that were meant to show the world the growing strength of Poland under Edward Gierk. The jubilee celebrations primarily involved schoolchildren and university students, as well as members of the Polish Scouting and Guiding Association. Lasting traces of these celebrations still remain in Legnica: a mosaic created by a Legnica-based artist, Henryk Jan Baca, on a wall adjacent to the Copper Museum, and a large housing estate named after N. Copernicus with 'cosmic' street names.